

Vaktijdschrift over actieve kunstbeoefening

Amateurkunst
overschrijdt grenzen

achtergrond

Goed waarnemen is stap 1.

Opgewonden staat Groep 1/2a van de Familieschool in Heerhugowaard voor een dozijn schapen en pasgeboren lammetjes. Beeldend kunstenaar Floor Max maakt in de stal foto's van kleuters die lammetjes vasthouden, aaien en hen plus de 'mamaschapen' tekenen. 'Goed kijken hoor', vertelt ze kinderen. Maar dat is niet echt nodig; de kleuters wilden zelf graag iets doen met de lammetjes van iemands opa. Geen gewone 'werkjes' op hun wekelijkse atelierdag: de kinderen werken dan aan hun eigen initiatieven, met uiteenlopende, basale materialen. Materialen die tot de verbeelding spreken en uitnodigen tot onderzoek. 'Groeien' is nu het sleutelwoord bij al hun activiteiten.

Bij het project *Toeval Gezocht* van de gelijknamige stichting, dat momenteel op vier Nederlandse scholen loopt, wordt niet van bovenaf opgelegd wat de leerlingen moeten doen of leren op creatief gebied. Kunstenaars staan de kinderen in de leeftijd van vier tot zes iedere week één dag bij in hun zoektocht; de kinderen bedenken zelf waar zij mee komen. De achterliggende gedachte: voor de onderzoekende kindergeest lopen kunst en wetenschap door elkaar, en door zelf kunst te maken, verbetert de concen-

Kunst maken volgens de Reggio Emilia-benadering is voor kinderen pure hersentraining en nog leuk ook. Daarom gaat het project *Toeval Gezocht* door. Crisis of geen crisis.

door Lonneke Groen

tratie en ontstaan er nieuwe denkprocessen. Pure hersentraining, die nog leuk is ook. En het werkt, in ieder geval tot de zandhoop buiten de staldeur lonkt en iedereen zijn schapentekening in Max' handen drukt en de berg op rent.

Bij de Familieschool en drie scholen in Rotterdam lopen in totaal zes beeldende-kunstprojecten, één gecombineerd literatuur- en beeldende-kunstproject en één muziekproject. Bij alle activiteiten is goed waarnemen stap 1. Vandaag volgt daarop een tekening en een bespreking, het vastleggen van het proces op tape en met foto's. Allemaal in het kader van observatie, reflectie en documentatie, de kernwoorden van het Reggio Emilia-gedachtegoed waar Toeval Gezocht mee werkt.

Avontuur

Over Reggio Emilia bestaat geen boekje waarin staat hoe het allemaal moet.

Annemieke Huisingh, zelfstandig adviseur cultuureducatie en initiatiefneemster van Toeval Gezocht, wil daarom ook niet over een methode spreken. 'Zelf gebruik ik liever het woord benadering. Iedere dag zijn nieuwe ontwikkelingen mogelijk.'

Het project is door de gelijknamige stichting omschreven als één groot avontuur. Dat geldt ook hen die de kinderen begeleiden. Toen Max afreisde naar Reggio Emilia om zich verder te verdiepen in deze benadering, mocht ze daar geen foto's maken. Max: 'Heel begrijpelijk, want wat de Italianen doen is ter inspiratie; niet snel is iets "fout".'

Midden jaren negentig ging Huisingh als secretaris van de commissie Kwaliteit Kinderopvang in het buitenland op zoek naar pedagogiek voor kinderopvang. In het Italiaanse stadje Reggio Emilia stuitte ze toen op het gelijknamige gedachtegoed, waarbij het kind

als initiatiefnemer wordt gezien. Ze besloot samen met haar collega Margot Meeuwig de benadering ook naar Nederland te halen en initieerde een succesvolle expositie in het Stedelijk Museum in 1998: *De kinderen van Reggio Emilia*.

‘Ik geloof in een integraal onderwijs-concept voor kinderen vanuit de kunst- en wetenschapshoek. Kunstinitiatieven in het onderwijs waren er al wel, maar fragmentarisch en niet fundamenteel. In 2005 was het tijd om iets ‘heel stevigs’ met het onderwerp te doen,’ vertelt Huisingh.

Ze creëerde een samenwerking met het Stedelijk Museum, Amsterdam, Kunst en Cultuur Noord-Holland en Steunpunten Kunsteducatie Noord-Holland. ‘We wilden een driehoek tot stand brengen tussen jonge kinderen, kunstenaars en een kunstinstelling. Daarvoor benaderden we vijftien scholen, waaronder de Familieschool, en selecteerden naast Floor Max nog veertien kunstenaars, die de projecten zouden begeleiden. Het was duidelijk dat we de benadering het beste direct goed zichtbaar konden maken, om

echt conclusies te kunnen trekken.’

Dit eerste proefproject, dat in 2007 liep, was een succes. Max, naast kunstenaar-vormgever ook opgeleid als pedagoog, vond het een ‘fantastisch’ initiatief. ‘Kinderen hebben een natuurlijke behoefte aan vormgeving; ze voelen zich wanneer ze werken met Toeval Gezocht blij en gewaardeerd.’ Ook de adviescommissie Critical Friends, voor verbetering van cultuureducatie in het primair onderwijs, was enthousiast.

Rookproject

Begin dit jaar verschenen de resultaten in het rijk geïllustreerde boek *Toeval Gezocht*, uitgegeven door Lemniscaat. Ook het verslag van het eerste project dat Max begeleidde op de Familieschool staat erin, te midden van de vulkanen die leerlingen bouwden voor een rookproject, en enthousiaste reacties van de ouders op het project. In het boek schetst Huisingh de parallellen tussen kinderen, kunstenaars en wetenschappers, die allen door onverwachte gebeurtenissen nieuwe keuzes maken, nieuwe objecten in nieuwe verhalen opnemen. Het Stedelijk Museum stelde het werk van de kinderen ten toon in een zaal tegenover de expositie van beeldend kunstenaarsduo Heringa/Van Kalsbeek, op wiens kunstenaarsstrategieën het

project was gebaseerd, zoals ook in *Toeval Gezocht* staat beschreven.

Het boek eindigt even ambitieus als het hele project is aangepakt. In het nawoord staat onder het kopje ‘Nieuwe start’ het VSBfonds als financier van de huidige projecten. Het fonds nodigde *Toeval Gezocht* uit. ‘We zouden verdeeld over drie jaar enkele miljoenen euro’s krijgen, vanwege de samenhang tussen praktijk, wetenschappelijk onderzoek en verspreiding, maar door de kredietcrisis heeft het fonds alle meerjarige projecten moeten afzeggen.’ Wetenschappelijk onderzoek door de Vrije Universiteit naar de effecten van *Toeval Gezocht* kwam te vervallen. Toch is ze niet somber over de toekomst van *Toeval Gezocht*. ‘We hebben voor dit jaar nog vier ton gekregen, plus een bijdrage van de provincie Noord-Holland. We

.....

**‘We zouden enkele
miljoenen krijgen van
het VSBfonds’**

Foto uit 'Toeval gezocht', uitgeverij Lemiscfaat.

In Reggio Emilia kunnen alle kinderen al schrijven als ze zes zijn

.....

zijn bezig nieuwe sponsors te vinden; tegen de zomer weten we meer.' Ook voor Familieschool-directeur René Venneker was het wegvallen van het VSBfonds voor het meerjarenplan een teleurstelling. Hij is uit principe een groot voorstander van aandacht voor kunst, cultuur en natuur, plus stimulering en monitoring van leerlingen. 'Die bij Toeval Gezocht terugkerende elementen sluiten in principe aan bij wat je met je gezonde verstand

belangrijk vindt voor de ontwikkeling en de opvoeding van een kind,' zegt hij. Helaas kan hij voor het project geen geld vrijmaken. Alles wordt uit fondsen betaald: de kunstenaar, de extra uren voor reflectie, de materialen. En natuurlijk de in de klas ingerichte atelierhoek. Daar nemen de kinderen straks plaats als ze hun tekeningen in de kring hebben besproken. Om beurten vertellen ze over hun vierkante, wollige, rankbenige en uitbundig getekende schapen.

Max mengt zich er niet in, maar observeert. In de tweede fase, die afgelopen augustus van start is gegaan, is Toeval Gezocht meer een onderwijs- dan een kunstproject geworden, met Max in een meer dienende rol. Toch heeft ze genoeg te doen, vertelt ze. 'Documenteren, reflecteren en samen met de leerkrachten aan de hand van de do-

Reggio Emilia

Toeval Gezocht is niet het eerste Nederlandse project geïnspireerd door de Reggio Emilia-benadering. In Nederland is het gedachtegoed al in 1993 bij het grote publiek bekend geraakt, toen een enthousiaste pabo-docent studiereizen besloot op te zetten naar de Italiaanse stad. Er ontstonden diverse initiatieven om met het gedachtegoed te werken binnen de kinderopvang en het onderwijs, al dan niet met medewerking van kunstenaars. De stichting Pedagogiekontwikkeling ontwikkelde Sporen, een onderwijsprogramma als vertaling van de Reggio Emilia-benadering voor Nederland. Toeval Gezocht kiest daarbij specifiek de invalshoek van de kunsteducatie.

Tegen het fascisme

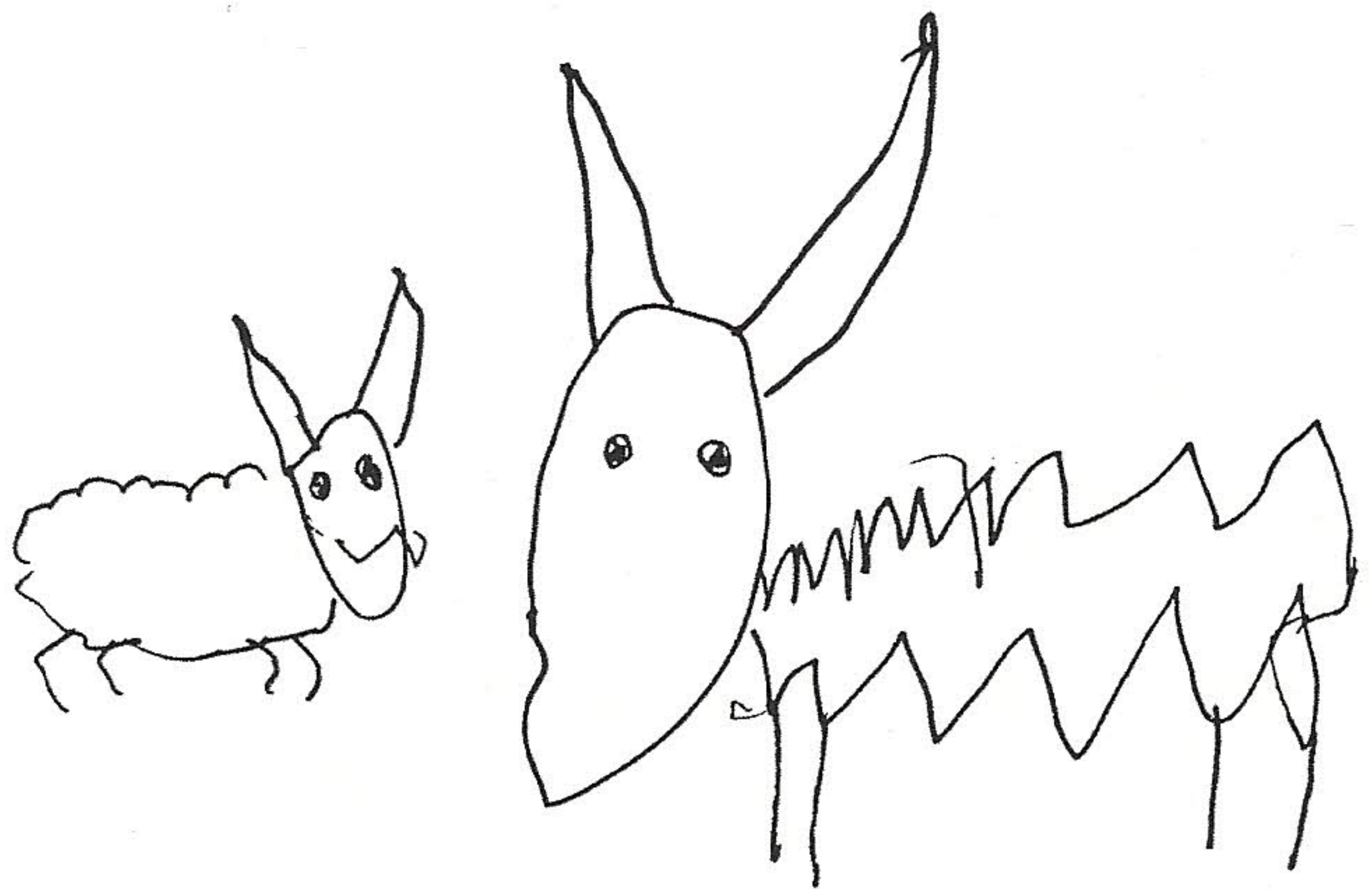
Grondlegger van de Reggio Emilia-benadering is Loris Malaguzzi (1920-1994), die in 1945 als leraar betrokken was bij de bouw van een nieuw kindercentrum in Italië. Hij verdiepte zich in visies over onderwijs aan jonge kinderen en combineerde deze met zijn eigen ideeën en ervaringen tot een eigen pedagogiek. In het naoorlogse Italië ondersteunden de ouders deze pedagogiek van harte, in woord en daad. Ze wilden dat hun kinderen zich ontwikkelden volgens de principes van respect, verantwoordelijkheid en gemeenschapszin. Het fascisme moest met wortel en tak worden uitgeroeid, en ook in het kader van de naoorlogse wederopbouw was het belangrijk dat hun kinderen zich goed ontwikkelden. In Reggio Emilia, een stad in Noord-Italië, werken de 33 kleuterscholen en kindercentra sinds 1945 volgens de Reggio-Emiliabenadering. Aan elke school of centrum zijn een kunstenaar en een pedagoog verbonden. Ouders worden nog steeds actief betrokken bij de lessen.

cumentatie de volgende stap voorbereiden. Er gaat veel tijd in zitten maar het levert ook veel op; inzicht in het leerproces van de kinderen en veel werkplezier.'

ADHD

De tijd die de school in Toeval Gezocht steekt, kan niet in het leren van letters worden gestoken. Maar voor een achterstand in taal- en rekenvaardigheden hoeft Venneker volgens Huisingh niet bang te zijn. 'In de periode tussen nul en zeven jaar vindt de meest explosieve hersenontwikkeling plaats. Een goede tijd om ze door middel van de Reggio Emilia-benadering geconcentreerder te laten werken, beter te laten kijken, te communiceren. Ze gaan vanzelf ook om letters en cijfers vragen als ze die bijvoorbeeld nodig hebben in een project. In Reggio Emilia kunnen alle kinderen lezen, schrijven en rekenen als ze zes zijn.'

Ook bij kinderen met ADHD en autisme moet de kracht van expressie en communicatie door kunst niet worden onderschat. 'Soms, als een kind verbaal niet zo sterk is, ontdek je via Toeval Gezocht dat hij of zij heel goed

Niels, een leerling van de Familieschool in Heerhugowaard, is bijna 5 jaar oud en tekende in het kader van Toeval Gezocht een schaap en een lam

met beelden kan werken. En blijkt zo'n kind opeens over een enorme concentratie te beschikken.'

Een afgestudeerde van de master cultuureducatie van de AHK onderzoekt nu welke rol de strategieën van kunstenaars in het leerproces kunnen spelen. Max heeft daar al een beeld van. 'In augustus vorig jaar waren huizen nog gewoon simpele dozen met puntdaken,' vertelt ze. 'In november hadden ze opeens veel meer details. En de vraag 'Hoe moet ik verder werken?' is bijna zeldzaam geworden.' Toch gebeurt dat deze ochtend nog wel even als juf Ria de nieuwe opdracht aankondigt: 'We gaan schapen scheuren uit papier.'

Eén kleuter loopt met een bedenkelijk gezicht rond. 'Nu moet ik een oogje maken, dus ik heb een stift nodig,' vertelt hij Max. 'Nee hoor, er is geen stift hier,' zegt zij. 'Maar jullie kunnen het oogje best van papier maken.' En inderdaad, na afloop blijkt dat het mooiste schaap zonder stift kan ontstaan. Max en de leerkrachten verbazen zich dagelijks over de vindingrijkheid van de kinderen. Een extra reden voor hen om te hopen dat meer mensen zien hoe geweldig het gevonden toeval kan zijn. 'Toen Rudy Fuchs een kijkje had genomen in Reggio Emilia in 1997 zei hij: ik kwam daar, ik zag dat het goed was. Maar jullie moeten maar uitlegen waarom.' ●

www.toevalgezocht.nl. Het boek met de gelijknamige titel verscheen bij uitgeverij Lemiscaat.

Toeval Gezocht en OCW

Naast bijdragen van bijvoorbeeld mathematisch fysicus en president van de KNAW Robbert Dijkgraaf en auteur, illustrator en performer Joke van Leeuwen, kan het boek Toeval Gezocht ook bogen op een voorwoord van minister Ronald Plasterk van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Plasterk kwam in aanraking met het gelijknamige project toen hij tijdens een werkbezoek aan het Stedelijk Museum in 1997 de tentoonstelling van Heringa/Van Kalsbeek bezocht, kunstenaars van wie hij een beeld op zijn werkkamer heeft staan. Zijn ministerie verklaarde bij de verschijning van Toeval Gezocht in januari 2009 grote belangstelling voor het project te hebben. Het zegt Toeval Gezocht bijzonder te vinden vanwege 'de authentieke aanpak waarin de expressieve taal van jonge kinderen wordt gecombineerd met de artistieke talenten van de kunstenaar. Daarnaast is de wetenschappelijke aanpak van het project een goede basis om de resultaten te beoordelen.' Toch is het ministerie niet van plan om op grote schaal met Toeval Gezocht te gaan werken. Dat is, zo vindt het, de taak van stichting Toeval Gezocht. Ook zijn er geen plannen om in de nabije toekomst met subsidies te komen; dat is de taak van de fondsen.

.....
'Een kind dat verbaal niet zo sterk is, kan soms heel goed met beelden werken'